

مشروطیت از نگاه صاحب نظران

گفت و شنود با محققان و دست‌اندرکاران شرکت‌کننده در سمینار

بین‌المللی نهضت مشروطیت ایران

در جریان برگزاری سمینار بین‌المللی نهضت مشروطیت ایران با چند تن از دست‌اندرکاران سمینار و پژوهشگران تاریخ معاصر گفت‌وگوی مختصری انجام گرفت. به منظور آگاهی خوانندگان و علاقه‌مندان مطالعات در حوزه تاریخ معاصر ایران، گزیده‌ای از این مصاحبه‌ها را درج می‌نماییم.

ویژگی مشترک مشروطه‌خواهی در روسیه، عثمانی، پرتغال، مکزیک، چین و ایران

یکی از شرکت‌کنندگان سمینار مشروطیت، دکتر چارلز کورزمن، استاد دانشگاه کارولینای شمالی بود که در گفت‌وگو با گزارشگر فصلنامه به پرسشهای وی پاسخ داد:

- تخصص تحقیقاتی شما در زمینه مشروطیت چیست؟
- مقایسه مشروطیت ایران با جنبشهای مشروطه در جهان که در یک زمان به وقوع پیوستند.

○ چرا ایران را انتخاب کردید؟

■ من ۱۰ سال است که درباره تاریخ معاصر ایران تحقیق می‌کنم، ولی در تمام این سالها فرصتی پیش نیامد که به ایران سفر کنم. به عبارت دیگر، فرصتی نبود که پژوهشگران خارجی بتوانند به ایران سفر کنند. اما مدتی است که آنها این امکان را یافته‌اند. الان هم بی نهایت از سفر به ایران خوشحالم.

○ اشاره کردید که نهضت مشروطه ایران را با دیگر کشورها مقایسه کرده‌اید. بفرمایید با کدام کشورها؟

■ در مطالعاتم نهضت‌های مشروطه کشورهای روسیه، عثمانی، پرتغال، مکزیک و چین را با ایران مقایسه کردم.

○ دستاورد تحقیق شما چیست؟

■ مهم‌ترین نتیجه‌ای که می‌شود گرفت این است که نهضت مشروطه در ایران بسیار قوی‌تر از کشورهای دیگر بود. هر کشوری تاریخ خاص خودش را دارد و می‌بایست از تجربیات گذشته و همچنین از تجربیات تاریخی بسیار کشورها استفاده کند. در اوایل سده بیستم، انقلاب‌هایی در کشورهای مختلف رخ داد و موج دموکراسی اوج گرفت، و در اواخر این قرن هم شاهد هستیم که حوادثی مشابه آنچه در سالهای قبل به وقوع پیوست دوباره تکرار شد. یعنی موجی از دموکراسی را دوباره در کشورهای کمونیستی، اروپای شرقی، آسیای شرقی و برخی از کشورهای افریقا می‌بینیم. برای این که این حرکتها به سرنوشت جنبشهای مشروطه‌خواهانه قبلی دچار نشود، بهتر است از تجربیات قبلی استفاده کرد. نهضت‌های مشروطه در همه کشورهایی که من بررسی کردم - بجز پرتغال - شکست خورد. باید از تجربیات قبلی برای ایجاد دموکراسی استفاده کرد.

○ وضعیت تحقیقات تاریخی در ایران و پژوهشهایی را که درباره ایران در کشورهای دیگر صورت می‌گیرد چگونه ارزیابی می‌کنید؟

■ متأسفانه یک جدایی بین محققان ایرانی و ایران‌شناسان خارج از کشور به وجود آمده است. یعنی هر یک از محققان ایرانی و خارجی به‌طور جداگانه به تحقیق می‌پردازد. ضمن این که شیوه تحقیق آنها نیز با هم تفاوت دارد. در ایران شیوه تحقیقات، بیشتر اسنادی است یعنی پس از جمع‌آوری اسناد، تحلیل خیلی مختصری هم اضافه می‌شود و آن را چاپ می‌کنند، اما در خارج از ایران به دلیل دسترسی نداشتن به منابع و اسناد و کتابهایی که در زمینه‌های گوناگون چاپ می‌شود، نوع و ساختار تحقیق

م تفاوت است و بیشتر تحلیل خود نویسنده است. مهم‌ترین دلیل این تفاوت نیز در این است که بیشتر از ۱۰ سال است که محققان ایرانی و ایران‌شناسان خارج از ایران با هم ارتباط ندارند و بین آنها فاصله افتاده است. به علاوه بسیاری از ایران‌شناسان خارجی به زبان فارسی مسلط نیستند که خود مانع بزرگی برای تحقیقات مختلف است. اگر امکاناتی ایجاد شود که ایران‌شناسان خارجی بیشتر بتوانند به ایران سفر کنند به طور قطع، ثمره تحقیقات آنها به صورت بهتری خواهد بود.

ایران، تنها کشور اسلامی است که در آن انقلاب مشروطه شد

دکتر گیتی نشأت، استاد دانشگاه ایلی نوز، دیگر مهمان شرکت‌کننده در سمینار نهضت مشروطیت ایران بود که پس از حدود بیست سال به میهن بازگشته بود. وی به دو پرسش ما، درخصوص جایگاه و پیامدهای مشروطیت برای تاریخ معاصر ایران چنین پاسخ داد:

- جایگاه مشروطیت در تاریخ معاصر ایران چیست.
- به نظر من جایگاه مشروطیت نه تنها در ایران بلکه در منطقه خاورمیانه بسیار با اهمیت است، به ویژه آنکه ایران تنها کشور اسلامی است که در آن انقلاب مشروطه پدید آمد. به هر صورت، تغییرات اقتصادی ایران در قرن نوزدهم به پیدایی تحولات اجتماعی و سیاسی خاص انجامید. از این‌رو چون طبقات مختلف شهری از قبیل تاجران، اصناف و پیشه‌وران، دولت مظفرالدین شاه را مانع انجام آزادانه و بی قید و شرط و امنیت اقتصادی خود می‌دیدند، ندای آزادیخواهی و دادجویی را سر دادند و همگام با روشنفکران و روحانیان در پیشبرد این نهضت کوشیدند.
- مهم‌ترین دستاورد نهضت مشروطه در تاریخ معاصر ایران چه بود.
- به نظر من مشروطه پیامدهای اجتماعی، سیاسی و اقتصادی مهمی در تاریخ معاصر

ایران برجای نهاد؛ اما ضروری است یک نکته مهم را یادآوری کنم و آن این است که برخی از روشنفکران غربزده و شیفته فرهنگ غربی به ویژه سوسیال دموکراتها، درصدد تحمیل اندیشه‌ها و عقاید خود بر نهضت بودند که به دلسرد شدن گروههای اجتماعی دیگر از روند انقلاب انجامید و شکافی در نهضت پدید آمد. سوسیال دموکراتها هیچ‌گاه نپذیرفتند که باید خواسته‌های خود را با مطالبات توده‌های مردم هماهنگ سازند ولی تنها ابزار آنها در این ارتباط، ترور و زورگویی و ارباب بود. نکته‌ای را هم در پایان اضافه کنم و آن این که درباره نهضت مشروطه کار انجام نشده بسیار است. باید از زوایای مختلف آن را بررسی کرد تا ابعاد این نهضت ملی تبیین گردد. یکی از انتقادهایی که می‌توان بر نحوه اجرای این سمینار گرفت این است که وقت برای تبادل آرا و اندیشه‌ها و مباحثه در زمینه مسائل مهم این سمینار بسیار کم است، ولی به هر حال برگزاری این سمینار و گردآوری شخصیتها و پژوهشگران گوناگون صاحب دیدگاههای مختلف فکری، اقدامی بزرگ و درخور تحسین است.

مشروطه، ناقوس بیداری ایرانیان

دکتر مهرداد بروجردی، استاد دانشگاه سیراکیوس نیویورک، از پژوهشگران ایرانی مقیم امریکاست که با انتشار کتاب روشنفکران ایرانی و غرب، در ایران بیشتر شناخته شد. پاسخهای وی به دو پرسش گروه گزارش فصلنامه درباره رخداد مشروطه از این قرار بود:

○ واقعه مشروطه از چه ابعادی حائز اهمیت است.

■ انقلاب مشروطه را باید سرآغاز تاریخ بیداری ایرانیان برشمرد. جنبه بسیار جالب نهضت مشروطه، گوناگونی افکاری است که در این برهه از زمان ظهور می‌کند، از

تفکرات تجددگرایانه سکولار گرفته تا نواندیشیهای دینی.

لحاظ تاریخچه روشنفکری در ایران نیز می‌توان به این نکته توجه داشت که مشروطه، نمودار اولین برخورد ما با غرب بوده است؛ از این رو بررسی اندیشه‌های روشنفکری آن دوره شایان تأمل است.

○ مهم‌ترین پیامد نهضت مشروطیت در تاریخ معاصر چیست.

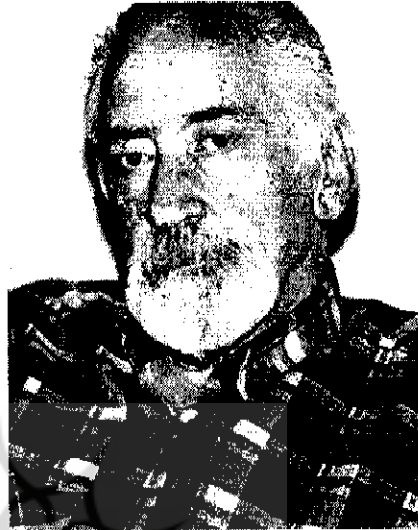
■ مشروطه با تأکید و اصرار بر مسئله قانون و قانونگذاری حکومت را حق مردم و آن را به عنوان میثاقی که میان مردم و فرمانروایان و سردمداران بسته می‌شود، می‌داند. از این رو، حاکمان نمی‌توانند این میثاق را یکطرفه به سود خود فسخ کنند و یا تغییر دهند.

تأسیس مجلس شورا و حضور نمایندگان منتخب مردم در آن و رشد افکار آزادیخواهانه، از تحولات بنیادین این انقلاب بود. ما عین همین تغییر و تحولات ژرف را در کشورهای همسایه و نزدیک ایران در همان زمان نیز می‌بینیم. مثلاً در هند، حزب کنگره بحث آزادی و استقلال هند را مطرح می‌کند؛ در امپراتوری عثمانی، حزب ترکان جوان هستند که به اندیشه‌های ملی‌گرایانه روی آورده‌اند و همچنین در مصر و ...

به هر حال، جمله این تأثیرات و نیز موج انقلاب ۱۹۰۵ روسیه و اندیشه‌های سوسیالیستی، ایران را به میدانگاهی برای جولان اندیشه‌های تجددخواهانه، آزادیخواهانه و ملی‌گرایانه تبدیل کرد. چیزی که در این میان برای من - که پژوهشگر تاریخ اندیشه هستم - جالب توجه است، هم‌اندیشگی، رواداری و همکاری و تساهل فکری و عملی روشنفکران مشروطه بوده که همه آنها را اگرچه دارای پایگاههای اجتماعی و فکری متفاوتی بوده‌اند، به هم پیوند داده است. همه این روشنفکران با وجود اختلاف عقیده و نظر، همت مشترک خود را به مبارزه با استبداد اختصاص دادند.

کوتاه سخن آنکه، این افکار نوگرایانه و آزادیخواهانه در دوره‌های بعد ادامه می‌یابد و در دستور کار روشنفکران پسین جای می‌گیرد. از این رو خواستهای سیاسی از قبیل پدید آوردن دولتی قوی، پایان دادن به هرج و مرج قبایل، بازخواست از دولت و پاسخگو بودن آن در برابر مردم، آزادی مطبوعات و قانونمداری و ... ناقوس بیداری ملت ایران را به صدا درآورد.

قیام مشروطیت، بزرگترین حادثه تاریخ معاصر ایران

یکی از استادان سرشناس ایرانی شرکت‌کننده در سمینار بین‌المللی مشروطیت، دکتر عبدالحسین نوایی است. نام استاد نوایی برای پژوهندگان مطالعات تاریخی در داخل و خارج از کشور شناخته شده است. از وی تاکنون تألیفات فراوانی به چاپ رسیده است. به اتفاق کارش در مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران می‌رویم و نظرش را درباره جنبش مشروطیت جویا می‌شویم. آنچه در پی می‌آید ماحصل دیدگاههای دکتر نوایی در این باره است:

به نظر من اهمیت نهضت مشروطه در این است که برای نخستین بار مردم و نخبگان جامعه متوجه شدند که از حقوق انسانی و اجتماعی برخوردارند و می‌توانند در تعیین سرنوشت خود شرکت کنند. همچنین مشروطه بر این باور دامن زد که حکومت اساساً مبعوث ملت است و این مردم هستند که راه و روش خود را انتخاب می‌کنند و طبق مصالح ملی و اجتماعی بهترین راه را می‌توانند برگزینند و خلاصه آن که در این میان کسی حق تجاوز به حقوق فردی و اجتماعی افراد را ندارد، مگر آن که رفتار فرد یا گروهی خلاف اخلاق ملی، قوانین مدنی و اخلاق اجتماعی باشد، وگرنه کسی نمی‌تواند به صرف پادشاه یا وزیر بودن، مانع احقاق حقوق افراد شود و افراد حق تعلیم، انتقاد و بیان و شرکت در سرنوشت خود را دارند.

مشروطه در همه جای دنیا مصدر خیر بوده است و در ایران نیز همچنین. اگرچه در کشور ما آنچنان که شاهد بودیم، به دلیل کم‌تجربگی و نیز غرض‌ورزیهای بسیار از برکات و ثمرات مشروطه بهره‌های آنچنانی نگرفتیم، در حالی که چنین نهضتی هنگامی که در سال ۱۸۵۴ در ژاپن اتفاق افتاد، موجب شد که فضایی از رشد و توسعه به دلیل آزادیهای سیاسی - اجتماعی مستقر در ساختار مشروطیت در آن کشور ایجاد شود و ژاپن را از کشوری پرت و دورافتاده در سال ۱۸۶۸ به کشوری که با بیشتر کشورهای بزرگ دنیا رابطه دیپلماتیک دارد تبدیل کند. این رشد و توسعه به نحوی بود که در سال ۱۹۰۴ کشور ژاپن توانست در جنگ با یکی از امپراتوریهای عظیم آن زمان یعنی روسیه،

و در یک نبرد دریایی شدید بر آنها غلبه کند و روسها در سال ۱۹۰۵ مجبور شدند که معاهده پورتموث را امضا کنند. همین شکست موجب شد که سر و صدای بسیاری در روسیه برپا شود و مردم این کشور مطالبات تازه‌ای را طلب کنند و در نتیجه، تزار نیکلای دوم مجبور شد به مردم آزادیهای بیشتری بدهد و مجلس دوما را تقویت کند و همین مسئله بر وضعیت ایران نیز تأثیر گذاشت و نیروهای آزاندیش ایران با فشار بر حکومت مظفرالدین شاه، وی را وادار به صدور فرمان مشروطیت کردند.

من همچنان اعتقاد دارم که بزرگترین حادثه تاریخ معاصر ما قیام مشروطیت است. اما مواعی که در طول تاریخ بر سر راه این نهضت حق طلبانه ایجاد شد، فضا را برای بهره‌برداری مناسب و کافی از آن محدود کرد و نتیجه آن شد که قانون مشروطه که خواهان حقوق برابر برای تمامی افراد جامعه بود، در عمل بر اثر هوسهای قدرت طلبانه پادشاهان دیکتاتور به قانونی بر صفحه کاغذ تبدیل شد.

اگر امروز از قانون صحبت می‌شود، نتیجه طبیعی نهضت مشروطیت است. اگر امروز و هر روز دیگری می‌گوییم حق داریم درس بخوانیم، آزادی بیان، قلم و ... داشته باشیم، تمامی آنها وامدار نهضتی است که از زمان مشروطیت آغاز شده است. ما قبل از مشروطه چیزی نداشتیم و سرنوشت ما به دست سلاطین خودکامه‌ای بود که بر اساس منافع شخصی و گروهی خودشان مردمان را مطیع می‌خواستند نه منتقد و معترض. آنان (همچنان که سلاطین قاجار عمل می‌کردند) تمامی سرمایه‌های ملت را صرف هوی و هوسهای شخصی و مسافرت‌های پرهزینه اما کم فایده می‌کردند.

حضور سیاسی، اجتماعی، فرهنگی زنان در نهضت مشروطیت

دکتر منصوره اتحادیه نظام مافی، استاد دانشگاه تهران از معدود بانوان پژوهشگر تاریخ است که به حوزه تحقیق در تاریخ معاصر ایران و پیگیری رخدادهای آن علاقه و حساسیت خاصی نشان می‌دهد. این حساسیت هنگامی که به گستره مسائل زنان امتداد می‌یابد، صیغه و صورتی دیگر می‌یابد و این محقق تاریخ معاصر را به کند و کاوی جدی‌تر درباره زنان وامی‌دارد. آنچه در زیر می‌خوانید حاصل پرسش و پاسخ خبرنگار ما با وی است:

○ نقش زنان را در نهضت مشروطیت چگونه می‌بینید.

■ زنان در نهضت مشروطیت، نخستین بار به تشویق مردها به فعالیت پرداختند و سپس بر اساس ابتکار خودشان در انقلاب مشروطیت اثر گذاشتند.

حضور زنان در نهضت مشروطیت را می‌توان از سه جنبه سیاسی، اجتماعی و فرهنگی بررسی کرد. از جنبه سیاسی با تشکیل انجمنهای مختلف، مسائل زنان را به بحث گذاشتند و مسائلی را که تا آن روز درباره حقوق زنان مسکوت باقی مانده بود، مطرح کردند. از طریق همین انجمنها بود که اوضاع ایران را مورد بررسی قرار دادند. حضور در تظاهرات نیز از جمله فعالیتهای سیاسی زنان به‌شمار می‌رفت. از نظر اجتماعی نیز از طریق همین انجمنها که در چندین شهر کشور تأسیس شده بود به کارهای خیریه پرداختند. اما مهم‌ترین جنبه از فعالیتهای زنان در دوران مشروطیت، فعالیتهای فرهنگی آنها بود. ابتدا نوشتن مقاله در روزنامه‌ها بخشی از فعالیت زنان را تشکیل می‌داد. اما پس از مدتی اقدام به تأسیس روزنامه کردند. همچنین تأسیس مدرسه نیز یکی از مهم‌ترین فعالیتهای فرهنگی زنان در دوران مشروطیت بود.

○ گفتید که زنان ابتدا با تشویق مردها به فعالیتهای گوناگون در نهضت مشروطیت پرداختند. منظور شما گروه خاصی است.

■ بله، بیشترین تشویقها برای این که زنان نیز وارد جامعه شوند و به فعالیت بپردازند از سوی روشنفکران و لیبرالها در آن زمان صورت می‌پذیرفت. اما سوسیالیستها بیشترین تأثیر را داشتند، چون اصولاً معتقد به اصل برابری زنان و مردان بودند. فعالیت این گروهها باعث شد که طرح حق رأی زنان در مجلس مطرح شود که البته رأی هم نیاورد.

○ زنان از فعالیت خود چه هدفی را دنبال می‌کردند؟ آیا به حقوق خود که خواستارش بودند دسترسی پیدا کردند؟

■ مجموعه فعالیتهای زنان باعث شد که آنها برخی از حقوق خود را به دست آورند. مثلاً مسائل بهداشتی و همچنین تحصیلات زنان و حضور در جامعه و مشارکت در امور جامعه از آن جمله است. همچنین اولین مدارس دخترانه با فعالیت زنان در زمان مشروطیت تأسیس شد و نخستین مدرسه دخترانه دولتی حدود دوازده سال پس از مشروطه تأسیس شد و چند مدرسه غیردولتی دخترانه هم در آن زمان به فعالیت پرداخت. به علاوه، اولین مفتشهای زن برای بازدید و رسیدگی به فعالیتهای مدارس، کار خودشان را آغاز کردند.

آنها برخی از حقوق خود را مثل مسائل حقوقی طلاق به دست نیاوردند، که البته

چندان هم پیگیر این مسئله نبودند. ولی باید گفت مخالفت مردان بزرگ‌ترین مشکل زنان برای دستیابی به حقوقشان بود که دنبال می‌کردند.

انقلاب مشروطیت، نقطه انفجار تحولات اجتماعی ایران

حجت‌الاسلام دکتر سیدمحمد ثقفی، استاد حوزه علمیه قم از سخنرانان سمینار مشروطیت بود. وی که دارای تحصیلات حوزوی در قم و دانشگاهی در امریکاست، متخصص در گستره تحولات دینی و فلسفی است. رشته تخصصی وی جامعه‌شناسی دین است. با ایشان گفت‌وگوی کوتاهی داشته‌ایم که می‌خوانید:

○ به نظر شما انقلاب مشروطیت چه اهمیت و جایگاهی در تحولات اجتماعی و فرهنگی ایران تا به امروز داشته است؟

■ به نظر من انقلاب مشروطه اگر نگوئیم نقطه عطف، بی شک نقطه انفجار تحولات اجتماعی ایران بود. مشروطه عمیقاً تاریخ اجتماعی و فکری ایران را تغییر داد. در این رابطه باید به دو مقوله مهم اشاره شود:

۱. در این نهضت بود که مردم برای نخستین بار جرئت مطرح ساختن حقوق اجتماعی را به خود دادند. این خیلی مهم است که مردمی حق اندیشیدن و اظهارنظر را حق خود بدانند.

۲. جامعه آن روز ایران به عامل اصلی مانع ترقی جامعه ایران توجه داشت و آن سلطه و حشمتاک استبداد بود. استبداد به تعبیر مشروطه‌خواهان، نهال فکر و رشد آدمی را می‌خشکاند و آزادی اندیشه و عمل را از انسان سلب می‌کند. این مسئله مرکز توجه مبارزان و روشنفکران بود.

○ به نظر شما کدام یک از طبقات اجتماعی و اقتصادی در پیشبرد انقلاب مشروطه تأثیر داشتند؟ آیا می‌توان انقلاب مشروطه را با انقلابات بورژوازی اروپا از قرنهای هفده به بعد مقایسه کرد؟

■ به نظر من رنگ خصوصیات بورژوازی دادن به مشروطه یک پیش‌فرض را مسلم می‌گیرد و آن سلطه اندیشه بورژوازی در سده نوزدهم است. البته بخشی از رهبران فکری مشروطه، تاجر و روشنفکر بودند. اما آنچه عمیقاً در جامعه به‌طور عمومی مطرح می‌شد و جامعه آن را اقتضا می‌کرد، خصلت ابراز عقیده و حق ملت بود. در مشروطه واژه «ملت» به جای «رعیت» می‌نشیند. در حالی که پیش از این، چنین نبود. نکته و خاطره‌ای مهم را از مشروطه خوانده‌ام که شاید برای دیگران نیز جالب باشد و آن این‌که: در مجلس اول روشنفکران با اصطلاحات و تعبیرات فرنگی سخن می‌گفتند و روحانیان با کلمات و اصطلاحات عربی و اسلامی که البته این ریشه در اختلافات اجتماعی و اندیشگی این دو گروه داشت. یک روز، حاج ابراهیم آقا تاجر تبریزی از وسط مجلس بلند شد و گفت: «آقایان با الفاظ اروپایی و عربی، مفهوم آزادی را مغلوط نکنید. ما آنچه که در خیابانها فریاد می‌زدیم و رهایی از استبداد را می‌خواستیم، آن حقیقت را می‌خواهیم...»

مهم‌ترین دستاورد مشروطه از بین بردن حکومت مطلقه پادشاهی

دکتر رضا رئیس طوسی از جمله شرکت‌کنندگان در سمینار بین‌المللی مشروطیت بود. نام وی برای پژوهشگران با اثر «نفث و بحران انرژی» بیش از گذشته شناخته شد. ایشان استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران است و فارغ‌التحصیل دانشگاه آکسفورد انگلیس در اقتصاد سیاسی است. گفت وگویی کوتاهی با وی درباره مشروطیت انجام داده‌ایم که می‌خوانید:

○ به نظر جنابعالی مهم‌ترین پیامدهای نهضت مشروطیت چیست.

■ در مورد پیامدهای نهضت مشروطه، وقتی می‌توان صحبت کرد که بدانیم جامعه پیش از مشروطیت چگونه بوده است. سپس با توجه به تحولاتی که پس از مشروطیت به وجود آمده است به مقایسه پیامدها بپردازیم.

○ قطعاً جنابعالی مقایسه‌ای بین جامعه پیش و پس از نهضت مشروطیت دانسته‌اید اگر داشته‌اید لطفاً دستاوردهای نهضت مشروطیت را بفرمایند.

■ من فکر می‌کنم مهم‌ترین دستاورد نهضت مشروطیت از بین بردن حکومت مطلقه پادشاهی و آشنا کردن مردم با حقوق خودشان بوده است. به میدان کشیدن مردم و اصولاً پشت پا زدن به جامعه‌ای که به شدت اقتدار مختلف قبل از مشروطه را تحت تأثیر شرایط خاص فرهنگ و اقتصاد خودش داشت.

نهضت مشروطیت یکی از تحولات بسیار عظیمی بود که در حدود سده قبل در ایران اتفاق افتاده است و بدون نگاه همه‌جانبه و با تحلیلهای یک سویه و بدون توجه جامع به آن واقعاً ظلم به نهضت مشروطیت بوده است. نهضت مشروطیت به این معنا نیست که چون تحولی صورت پذیرفته است در نتیجه حتماً شاهد دستیابی به همه آرمانهای آزادی و عدالت اجتماعی باشیم. در سمینار هیچ یک از سخنرانان طیفهای مختلف فکری به برخی از مسائل مشروطه اشاره نکردند.

در آغاز نهضت مشروطه کشورهای انگلیس و روس همه منابع اقتصادی را در کشور ما به صورت امتیازهای مختلف در اختیار خودشان داشتند. ولی مردم به دلایل بسیار پیچیده و علی‌رغم این که همه امکانات اقتصادی در اختیار بیگانه بود موفق شدند که انقلاب مشروطه را به موفقیت برسانند.

در آن زمان دو قدرت بزرگ با هم به توافق رسیده بودند که ایران را به سه قسمت که یک بخش در اختیار روسها، بخشی در اختیار انگلیس و یک منطقه بی‌طرف تقسیم کنند. یعنی هنوز مجلس اول، ماههای نخست فعالیت خود را سپری نکرده بود که اعلام کردند ایران به سه منطقه تقسیم می‌شود. سوال مهمی مطرح می‌شود که چرا مسئولان و افراد بانفوذ در آن زمان نسبت به این مسئله توجه نکردند. پیش از مطرح شدن سند تقسیم ایران به سه منطقه، نمایندگان مجلس اول با طرح قرض گرفتن از دو دولت انگلیس و روس مخالفت کردند و گفتند، قرض گرفتن از دو کشور بیگانه به معنای از دست دادن استقلال سیاسی و اقتصادی کشور است. پس چرا همین نمایندگان به مسئله تقسیم ایران به سه منطقه توجه نکردند.

ضعف توجه به منابع اروپایی جدید در زمینه تاریخ معاصر

دکتر علی فیصری فارغ‌التحصیل دانشگاه آکسفورد انگلیس، هم‌اکنون در دانشگاه سن‌دیوگو کالیفرنیا در حوزه تاریخ اندیشه، فلسفه سیاسی و جامعه‌شناسی معرفت، به تدریس اشتغال دارد. با دکتر فیصری که از سخنرانان سمینار مشروطیت بوده است گفت وگویی کوتاهی انجام داده‌ایم که در پی می‌آید:

○ ارزیابی شما از برگزاری سمینار چیست؛ چه انتقادات و پیشنهادهایی درباره هرچه بهتر برگزار شدن آن در آینده دارید؟

■ سمینار به‌طور کلی از نظر تبادل اندیشه و افکار و مباحثه خوب بود، اما نکته‌ای که می‌توان عنوان کرد آن است که برخی از مقالات ارائه شده چندان به منابعی که راجع به مشروطیت و تاریخ معاصر ایران در خارج از کشور به چاپ رسیده باشد، توجه نداشتند. راجع به بسیاری از مباحث مطروحه در مقالات، بحثهایی با کم و کیف مشخص صورت گرفت ولی همان‌گونه که گفتم، برخی از مقالات از ضعف کمبود منابع تازه برخوردار بودند. ببینید برای مثال؛ بنده اگر بخواهم روی موضوعی در هر زمینه کار بکنم، چگونه ممکن است تازه‌ترین و آخرین آثار و پژوهشهای انجام شده را در آن باره نخوانم؟ از این رو وقتی که با دانشجویان تاریخ صحبت می‌کردیم، اکثراً از عدم دسترسی به منابع اروپایی می‌نالیدند، البته این مسئله‌ای فنی و تکنیکی است که تاحدی قابل حل می‌باشد. باید دسترسی به این منابع بسیار آسانتر از این باشد که هست.

○ چگونه؟

■ شما خود بیشتر به امکانات موجود واقف هستید ولی شاید سازمان یا وزارتخانه‌ای مانند وزارت ارشاد بتواند تسهیلاتی را در این زمینه فراهم کند.

○ کیفیت مطالب ارائه شده چگونه بود؟ به چه موضوعاتی به نظر شما باید بیشتر پرداخته می‌شد؟

■ کیفیت مطالب خوب بود، اغلب کارها تحلیلی بود. ولی بیشتر به جنبه‌های ایدئولوژیک نهضت اشاره شده بود (از جمله مقاله خود من). برخی از مقالات نیز گرفتار تنگنای تاریخ‌نویسی افشاگرانه و تئوری توطئه بود. در حالی که جا دارد انقلاب مشروطه که یکی از مهم‌ترین دستاوردهای آن تبدیل رعیت به شهروند و ایجاد قوانین اساسی و سپس مدنی سکه در واقع ترکیبی موفق از دو سنت اسلامی و مدرن غربی بود. می‌باشد، از نظرگاه فلسفه سیاسی و فلسفه حقوقی آن مورد بررسی مفصل‌تری قرار گیرد.

○ جنابعالی متخصص تاریخ اندیشه و جامعه‌شناسی معرفت هستید، فکر می‌کنید نهضت مشروطه از این دیدگاه و روش چگونه قابل بررسی و پژوهشی است؟

■ با آنکه از ایدئولوژی مشروطه بسیار صحبت شده و درباره آن کتاب نگاشته شده ولی هنوز جای کار فراوان هست. ما تا به حال در این تحقیقات بیشتر با تاریخ ایدئولوژی سرو کار داشته‌ایم و چیزی که باید بدان تأکید شایانی شود، مسأله تکوین و تقویم زبان حقوقی است که در واقع در مرکز بحث جامعه مدنی قرار می‌گیرد، به ویژه از نظر حقوق فردی و حقوق مدنی که به راستی نقطه عطف مهمی در تاریخ معاصر ایران است.

ره‌آورد مشروطه، آزادی در فکر و عمل

حجت‌الاسلام علی دوانی از معدود روحانیانی است که به تحقیقات در زمینه تاریخ معاصر ایران نه تنها علاقه وافر نشان می‌دهد بلکه با پژوهشهای ژرف‌نگر، آثار به یاد ماندنی نیز از خود برجای نهاده است که از آن جمله می‌توان به مجموعه‌های «نهضت روحانیون ایران» و «مفاخر اسلام» اشاره کرد. گفت وگویی ما با ایشان در ادامه می‌آید:

○ لطفاً درباره اهمیت رخداد مشروطه و جایگاه آن در تاریخ معاصر ایران توضیحاتی را بیان فرمایید؟

■ می‌دانیم که انقلاب مشروطیت ایران در زمانی تثبیت شد و به اجرا درآمد که حکومت وقت، خودکامه و خودرأی و مستبد بود. یعنی سرنوشت مردم و مملکت در دست پادشاه وقت بود. بودجه مملکت در اختیار شاه بود و درآمد کشور به او اختصاص داشت و در اداره مملکت، خودمختار و مطلق‌العنان بود. اگر وزرایی هم بودند، باز اختیاردار شخص شاه بود و حرف اول را او می‌زد. بعد از انقلاب مشروطه، اختیارات شاه محدود شد، وکلای مردم انتخاب شدند، قانون اساسی تدوین شد و کارها براساس آن به اجرا درآمد. اگر دم از آزادی می‌زنیم و برای تمام مقامات حد و حدودی قائل هستیم، همه و همه را از قانون اساسی مشروطه داریم. اهمیت وجود قانون اساسی که زیربنای حکومت مشروطه است، به این است که اگر درست براساس آن عمل شود، تمام نارساییها برطرف می‌شود و هر صاحب حقی به حق خود می‌رسد و ناراحتیها و نگرانیها برطرف می‌شود و دیگر تبعیضی و اختلافی در کارها نخواهد بود و همه کارها براساس قوانین کشوری متخذ از قانون اساسی به اجرا درمی‌آید. از این رو باید به قانون اساسی — رهاورد مشروطه — پایبند بود و آن را مهم و معتبر و محترم شمرد.

آنچه برای ما در حکومت مشروطه و تدوین قانون اساسی اهمیت دارد، این است که چهارده قرن پیش در اساس دین مبین اسلام، یعنی قرآن مجید، خداوند به پیامبر می‌فرماید: و در امور عرفی و کارهای جاری مملکتی که با سرنوشت فرد و اجتماع سروکار دارد، با خود مردم مشورت کن و رأی اکثریت را به کار ببر.

این شور و مشورت در کارهای معمولی جامعه است، مثلاً راهسازی، نحوه کشت و کار، نوع فرآورده‌ها و صنعتها و آنچه مورد نیاز افراد جامعه است که باید امور آنها با کمال آزادی به خود مردم واگذار شود. (و امرهم شوری بینهم) و حتی پیامبر هم باید تابع رأی اکثریت باشد. البته این معنا غیر از قوانین الهی و آسمانی است که در آنجا مردم دخالتی ندارند و حکم خدا و پیامبر است که براساس مصالح فرد و اجتماع تدوین شده است. فلسفه این کار هم این است. یعنی شور و مشورت با مردم که سود و زیان کارها به خود آنها بازمی‌گردد و کسی نظر خود را به آنها تحمیل نمی‌کند.

علمای دینی از روز اول در تأسیس مشروطیت ایران پیشگام بودند و سهم اساسی داشتند، هرچند می‌دانستند که چون از فکر و اندیشه بشری سرچشمه گرفته است خالی از نقص و عیب نیست و معتقد بودند که وجود ناقص بهتر از عدم محض است.

○ مهم‌ترین پیامد نهضت مشروطیت برای تاریخ معاصر چه بوده است؟

■ مهم‌ترین پیامد مشروطه این است که امروز مردم می‌توانند به استناد قوانین حکومت مشروطه ادعای حق کنند و از آزادی که در قوانین آن آمده است، برخوردار شوند. اگر حکومت مشروطه نبود امروز مردم نمی‌توانستند آزادانه به حق خود برسند. کسی یارای اعتراض به حاکم مستبد و خودرأی را نداشت. دلیلی هم در دست نبود که براساس آن صاحب حق بتواند به حق خود برسد. از این رو، تبعیض و اختلاف طبقاتی که ثمره حکومت خودکامه و استبدادی است در همه جا رایج می‌شد. وقتی قوانین دینی به وسیله کارشناسان فن اجرا نشود، تا سود و زیان هر کس مصون و محفوظ بماند، یگانه راهی که پیش روست، تن دادن به حکومت مشروطه است که نام دیگرش حکومت مردم بر مردم می‌باشد. اگر امروز دل خوش کنیم که انتخابات آزاد داریم و بدون تحمیل و با میل خود نمایندگان خود را در مجلس شورا و شوراهای شهر و روستا انتخاب می‌کنیم، از برکت همین حکومت مشروطه است. پس باید سعی کنیم که رهاورد مشروطه یعنی آزادی در فکر و عمل را محترم بشماریم و قوانین جاری مملکتی را اساس کار خود قرار دهیم، تا فرد و اجتماع در کمال امنیت و آرامش و آسایش و اطمینان به اجرای عدالت فردی و اجتماعی، به حیات خود ادامه دهند. این مهم‌ترین پیامدهای مشروطه است که تاریخ معاصر از آن برخوردار می‌باشد و جز این راهی برای رسیدن به عدالت اجتماعی نیست.

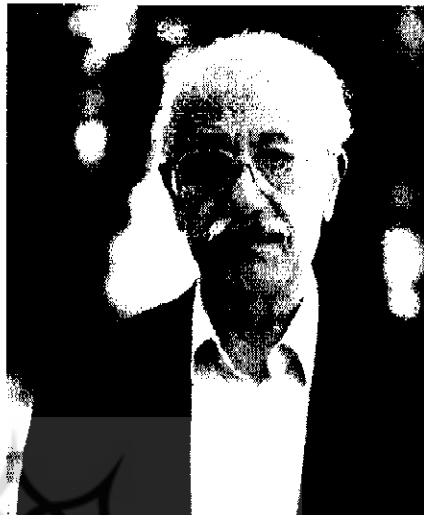
شوراها، دستاورد مشروطه ایران

دکتر صالح علی‌اف، پژوهشگر تاریخ شرق به ویژه ایران در دانشگاه مسکو و مؤسسه مطالعات خاورشناسی آکادمی روسیه است. وی در تاریخ ایران دارای تألیفاتی است که از آن جمله می‌توان به کتابهای نقش نفت در تاریخ سیاسی و اجتماعی ایران سده بیستم، ایران معاصر و چگونگی برآمدن زندیه اشاره کرد. پاسخ وی به پرسشهای ما در پی می‌آید:

○ جناب پرفسور، با توجه به تخصص شما در تاریخ معاصر ایران، دورنمایی از اوضاع سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران را در دوران معاصر ترسیم بفرمایید.

■ من فکر می‌کنم مهم‌ترین جهش تاریخی ایران در تاریخ معاصر، شکوفا شدن قدرت اقتصادی ایران و گسترش بازرگانی بود. از سویی، کشورهای سرمایه‌داری خواستار ارتباط با ایران بودند، از این رو ایران، به میدانگاهی برای رقابت دو قدرت روسیه و انگلیس بدل شده بود. بر این بنیاد تجارت و مبادلات بازرگانی میان روسیه، برای نخستین بار در شمال کشور، توسعه می‌یابد. این سطح گسترش اقتصادی، دو جنبه منفی و مثبت در برداشت. جنبه مثبت آن ایجاد زمینه‌های تجاری و سرمایه‌داری در گیلان و آذربایجان و خراسان بود و جنبه منفی آن باز کردن پای بیگانگانی چون روسیه به خاک ایران و از میان رفتن استقلال ملی بود. از سویی دیگر بحران مالی و عدم امنیت و استقراض دولت از کشورهای خارجی و پشتیبانی از سران فتودال قاجار، بحث تشکیل عدالتخانه و در کنار آن مطالبات سیاسی و اجتماعی و اندیشه‌های آزادیخواهانه مطرح گردید. از این حیث ایران، با تحولات مشروطه گام به سده بیستم نهاد. با این وجود، طبقه بورژوا یا متوسط که بخشی از طبقات اجتماعی این نهضت بزرگ را تشکیل می‌داد، به دلایل خاص اجتماعی و اقتصادی که بحث مستوفایی را می‌طلبد، چونان کودکی آسیب‌پذیر در کوران تحولات سیاسی و اجتماعی ایران به رشد و بلوغ کافی نرسید. به هر صورت دستاوردهای مشروطه به دورانهای بعد، به ویژه انقلاب اسلامی کشیده شد و منشأ تحولاتی خاص گردید و به نظر من یکی از دستاوردهای مشروطه که تاکنون ادامه یافته، تشکیل عدالتخانه و انجمنهای ایالتی و ولایتی و در پی آن شوراهای اسلامی بود که در فهرست برنامه‌های توسعه سیاسی رئیس‌جمهوری ایران، آقای خاتمی قرار داشت. در واقع تشکیل شوراها، چرخش بسیار مهمی در تاریخ سیاسی و اجتماعی ایران معاصر بوده که بی‌گمان تأثیرات بیشتر خود را در جریانات آینده آشکار خواهد ساخت.

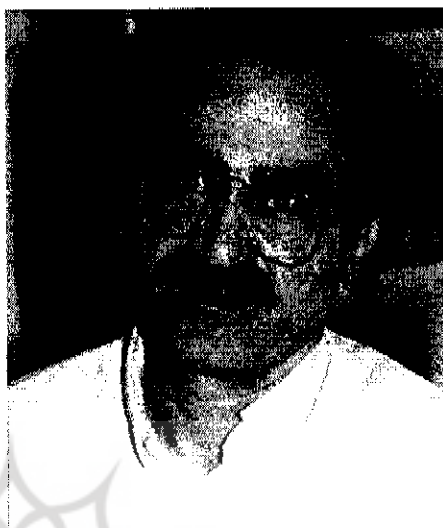

دکتر باقر عاقلی، پژوهشگر و نویسنده تاریخ معاصر ایران به ویژه در حوزه رجال تاریخ معاصر است. وی دارای نوشته‌ها و تألیفات متعددی در تاریخ معاصر ایران است. پاسخ وی به پرسش ما درباره مشروطیت ایران و سمینار برگزار شده، چنین است:

■ نهضت مشروطیت ایران یکی از رویدادهای مهم و مردمی ملت ایران است که حکومت استبدادی و خودکامه را تبدیل به حکومت قانون می‌کند. نود و شش سال از صدور فرمان مشروطیت می‌گذرد. تحولات زیادی داشته‌ایم؛ گاهی مسئولیت به معنای راستین خود حکومت قانون و سیطره آن در سطح کشور خودنمایی می‌کرده و زمانی در همین مشروطه استبداد صغیر و کبیر داشته‌ایم. اکنون که چنین سمیناری درباره این نهضت دوران‌ساز به همت مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران تشکیل شده، این اقدام را در خور ارج و تحسین می‌یابیم، زیرا بین مشروطه و انقلاب اسلامی، تشابه بسیار است. به طور کلی چه در انقلاب اسلامی ایران و چه در مشروطه نقش اول را روحانیان داشته‌اند.

با آنکه قریب به دویست جلد کتاب درباره مشروطه نگاشته شده اما باز جا دارد که مؤسسات فرهنگی کشور با تشکیل سمینارهایی از این دست به بحث و گفت‌وگو درباره این نهضت بپردازند. البته در این بیست سال ما توانسته‌ایم، اسناد و مدارک زیادی درباره مشروطه پیدا کنیم و اگر آنها به چاپ برسند، نکات مبهم و تاریکی را روشن خواهند ساخت. لذا پیشنهاد می‌کنم که درباره مشروطیت و حوادث بعدی آن سمینارهایی تشکیل شده تا جوانان با دسترسی به این اسناد و مدارک و گفتارهای ارائه شده در آن بتوانند برای تحقیقات آینده مثمر ثمر واقع شوند.

گذر از استبداد به دموکراسی یا استحاله استبداد به دیکتاتوری

فرهنگستان کشورمان حسینعلی نوذری را بیشتر با ترجمه‌هایش از متون فلسفی - جامعه‌شناختی می‌شناسد. از وی صرف‌نظر از نگارش مقالات در زمینه تاریخ معاصر، مباحث نظری درباره تاریخ و تاریخنگاری، فلسفه تاریخ و روش‌شناسی تاریخی، آثار متعدد دیگری به طبع رسیده است. پاسخ وی به پرسش ما درباره مشروطه و اهمیت جایگاه آن در تاریخ معاصر ایران از این قرار بود:

■ مفهوم مشروطه به زعم من یک مفهوم ابداعی و جعلی به معنای ننولوژیسم آن است و نمی‌توان آن را معادل اصلی و دقیقی برای به شمار آورد. در واقع مفهوم به معنای پایه، مبنا، اساس و به طور اخص به معنای رایج آن یعنی قانون اساسی یا مجموعه مدونی از قوانینی است که راهکارهای اساسی کنترل و اداره امور سیاسی، اقتصادی و اجتماعی یک جامعه، حقوق و تکالیف شهروندان و حکومت در قبال یکدیگر، نحوه مشارکت شهروندان در اداره امور خود و تعیین سرنوشت خود و دیگر موارد مربوط به رابطه بین نهادها و تأسیسات مختلف موجود در جامعه را تعیین می‌کند.

بر این مبنا مفاهیم مشروطه یا مشروطیت معادلهای تبعی و اشتقاقی و فرع بر مفهوم به شمار می‌روند و در واقع بیشتر ناظر به یکی از کارکردهای البته مهم آن یعنی مشروطه و محدود ساختن دامنه قدرت مطلقه و حاکمیت خودکامه و استبدادی محسوب می‌شوند.

این مفهوم به لحاظ تاریخی سابقه طولانی دارد، اما شکل ساختاری و سامانیافته آن را که در بستر تحولات اجتماعی غرب رخ داده است، می‌توان در امتداد مبارزات جوامع غربی برای گسترش حق رأی همگانی و به ویژه در جریان انقلاب کبیر فرانسه و پس از آن در قانون اساسی سال ۱۷۹۳ این کشور مشاهده کرد. در واقع رسیدن به این مرحله فرایندی بود که جوامع غربی سعی داشتند در بستر آن به یک مجموعه از خواسته‌های اساسی و حیاتی خود در ارتباط با مسئله «مشارکت سیاسی» دست پیدا

کنند. ساختار طبقاتی و اجتماعی این جوامع نیز تا پیش از قرن ۱۹ به گونه‌ای بود که امکان مشارکت فعال سیاسی برای همه فراهم نبود. بنابراین بتدریج از اواخر قرن هجدهم با تشکیل صورتبندیهای سیاسی - اجتماعی جدید در قالب اتحادیه‌های کارگری، مجامع صنفی و سیاسی و پیدایش نوع خاصی از فرهنگ سیاسی در این جوامع، شهروندان سعی می‌کنند تلاشها و اقدامات خود را در قالب نهادهای مذکور شکل دهند.

در قرن هفدهم در پی احیای مجدد داعیه‌هایی مبنی بر «حقوق الهی سلطنت» از سوی کسانی چون رابرت فیلمر و توماس هابز و در پاسخ به این داعیه‌ها مفهوم تفکیک قوا مجدداً قوت گرفت. جان لاک سه قوه مجریه، مقننه و فدراتیو (مربوط به امور خارجه) را از هم تفکیک و متمایز کرد، گرچه منظور وی جدایی و استقلال کامل این سه قوه از هم نبود. بعدها مونتسکیو این ایده را در شکل نظریه‌ای منسجم و دقیق تدوین و ارائه کرد: قوه مجریه، قوه مقننه و قوه قضائیه. طرفداران نظریه تفکیک قوا معتقد بودند که این اقدام درواقع مؤثرترین ابزار برای مقابله با هرگونه استبداد، از جمله «استبداد اکثریت» و «مطلق‌گرایی جمعی» در اشکال توتالیتری و اقتدارگرایانه آن است. وانگهی عاملی است برای مشروط ساختن حاکمیت.

بنابراین، نظریه تفکیک قوا بستری را فراهم می‌سازد تا براساس آن حوزه‌های اقتدار سه‌گانه و اختیارات سه قوه اساسی مشخص گردد. اما شکل و نحوه کارکرد این نظریه و نهادهای سه‌گانه‌ای که این نظریه می‌بایست درباره آنها اعمال می‌شد، مستلزم وجود چارچوبی بود که از آن با عنوان «قانون اساسی» یاد می‌شد. قانون اساسی بر مبنای بسترهای یادشده زمینه‌ها را برای حاکمیت مشروط سلاطین و پادشاهان فراهم می‌سازد و برای نخستین بار این ایده قوت می‌گیرد که «پادشاه حق سلطنت دارد، نه حق حکومت» و این یعنی فروکاستن و درهم ریختن دامنه اقتدار مطلقه و حاکمیت استبدادی که مبتلا به جوامع بشری بود.

مفهوم مشروطیت در ایران نیز بیش از هر چیز ناظر به همین معنا بوده و کارورزان مشروطه عمدتاً خواستار تعیین حد و حدود و چارچوبهایی برای کارکرد حاکمیت و رژیم سیاسی بودند. به این معنا که با تأسی از آنچه که در جوامع غربی هم عصر آنان می‌گذشت ایده «سلطنت، نه حکومت» را در نظر داشتند، تا به این وسیله ضمن مشخص کردن محدوده‌های قوای سه‌گانه و مشروط ساختن کارکردهای آنها بر مبنای ضوابط تعیین شده در چارچوب قانون، بستری برای حضور حقوق فردی و اجتماعی شهروندان که تا آن زمان محلی از اعراب نداشت - فراهم سازند.

اما نفس مشروطه و مشروطیت و حاکمیت قانون به معنای عقب‌نشینی حاکمیت استبدادی و نظام سلطنت مطلقه از مرزهای سنتی و دیرپای خود بود.

قبول و تن در دادن مظفرالدین شاه قاجار به قانون اساسی مشروطیت و توشیح و امضای آن توسط وی در واقع بیانگر آن است که برای نخستین بار در روند مبارزات اجتماعی مردم ایران، حاکمیت از مرزهای موروثی و سستی خود - که همانند همپالکیهای مستبد اروپایی، برای آن الوهیت و قداست قایل بود و آن را موهبت الهی واحد، یکپارچه و هماهنگی می دانست که از جانب خدا تفویض شده بود - عقب نشینی کند؛ و برای نخستین بار در طول تاریخ ایران قلمرو و محدوده‌هایی برای حضور و مشارکت ملت یا مردم در نظر گرفته شود، که گرچه این قلمرو یا محدوده‌ها بسیار گسترده نبودند، اما در قیاس با دوره‌های قبل و پس از آن بسیار چشمگیر بوده و در جای خود دستاورد مهم و درخور تحسینی به شمار می‌رود. دستاوردی که به بهای پابمردیها و مبارزات و مجاهدات پیگیر قشرها و طبقات مختلف مردمی حاصل شد، نه آن که خودکامان مستبد آن را در طبق نهاده و تقدیم ملت کرده باشند.

در ایران مشروطه را می‌توان طلیعه و آغازی دانست برای بسیاری از حرکت‌های اجتماعی، توسعه سیاسی و فرهنگی، نوسازی اقتصادی و تحولات عدیده دیگر. اما این مهم در همان آغاز کار در نتیجه عوامل متعدد از جمله اختلافات و چنددستگیهای موجود میان دست‌اندرکاران نهضت و توطئه‌های استبداد و حامیان بیگانه آن با گسست و انقطاع عمده‌ای روبه‌رو شد. گسستی که در نهایت، «روند گذار از استبداد به دموکراسی» را به «استحاله استبداد به دیکتاتوری» تغییر داد و بار دیگر سبب به تأخیر افتادن جریان مبارزات سیاسی - اجتماعی این ملت شد.

پرهیز از یکجانبه‌اندیشی

دکتر سعید زاهد زاهدانی، استادیار علوم اجتماعی و معاون پژوهشی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شیراز است که در دانشگاه لیدز انگلستان تحصیل کرده است. با زاهد که تاکنون چند اثر از وی به طبع رسیده است و در زمره سخنرانان سمینار مشروطیت بود گفت وگویی کوناھی داشته‌ایم و نظرش را درباره برگزاری سمینار بین‌المللی نهضت مشروطیت ایران به شرح زیر عنوان می‌کند:

■ به نظر من سمینار موفق بود بخصوص بحثهای پرسش و پاسخی که با شدت و حدت دنبال می‌شد. در این سمینار همه اندیشمندان با اتکاء به اسناد تاریخی، زوایای مشروطیت را روشن ساختند. نهضت مشروطه یکی از مهم‌ترین وقایع تاریخ معاصر است، بنابراین هر اندازه بحث پیرامون آن انجام دهیم، گوشه‌ها و زوایای تاریک آن را روشن‌تر و امکان افراط و تفریط پیرامون تحلیل این نهضت و کلیشه‌ای اندیشیدن و با پیشداوری به سوی آن رفتن را سلب خواهد کرد.

انتقاد من این است که صورت سخنرانیها و زمان‌بندی آن، قبل از حضور افراد ارسال نشد، بنابراین، آمادگی شرکت‌کنندگان برای تنظیم وقت سخنرانی مورد علاقه‌شان از بین می‌رفت. مسئله دیگر آنکه، عناوین برخی از سخنرانیها با محتوای ارائه شده آنها متفاوت بود، بنابراین مثلاً انتظار می‌رفت که مطلبی را بشنوید ولی چیز دیگری بیان می‌شد. اگر بخشهای مختلف سمینار، هر یک به یکی از موضوعات مربوط به نهضت مشروطه می‌پرداخت، امکان بررسی همه‌جانبه آن موضوع و کنار هم قرار دادن اندیشه‌ها و عقاید پیرامون آن بیشتر فراهم می‌شد، لذا امیدوارم در سمینارهای آینده با پرداختن به موضوعات تخصصی‌تر، این نهضت را عمیق‌تر بشناسیم.

مشروطه؛ مبارزه با استبداد داخلی و مقابله با استعمار خارجی

حجت‌الاسلام سیدمحمدعلی احمدی ابهری که هم‌اکنون ریاست کتابخانه مجلس شورای اسلامی را عهده‌دار است دارای مدرک کارشناسی ارشد حقوق جزا از دانشگاه تهران می‌باشد و تاکنون نیز چند اثر از وی منتشر شده است. نظر ایشان را درباره چگونگی برگزاری سمینار مشروطیت و فعالیتهای جنبی کتابخانه مجلس در زمینه پژوهشهای تاریخ معاصر و چاپ و نشر اسناد و مدارک تاریخی را جویا شدیم، که می‌خوانید:

- ارزیابی جنابعالی از چگونگی برگزاری سمینار بین‌المللی مشروطه چیست؟ و چه پیشنهادها و انتقاداتی در زمینه هرچه بهتر برگزاری سمینارهای آینده دارید؟
- اصولاً انقلاب مشروطه، حرکت‌های مختلفی را در جهت‌گیریهای سیاسی جامعه ما

بروز داد. از بُعد تاریخی، شاهدیم که مردم با اهداف مبارزه با استبداد داخلی و مقابله با استعمار خارجی و خواست ایجاد روش حکومتی که با فرهنگ و دین مردم سازگار باشد، در پیشبرد انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی، سهیم شدند. آنچه که در واقعیات انقلاب مشروطه دیدیم و بعداً هم در نوشته‌های مشروطیت شاهد بودیم، واقعیتی را روشن می‌کند و آن اینکه با گروهی که وارث انقلاب مشروطه شدند، کسانی بودند که سر و سری با سفارتهای خارجی داشتند و در نهایت این انقلاب (مشروطه) به جایی رسید که سلسله پهلوی را به قدرت رساند. به نظر من به بررسی حقایق تاریخ مشروطیت کمتر پرداخته شده است. مثلاً آن گروه صاحب دیدگاهی که از یک طرف مبارزه با استعمار، استبداد و استعمار را در سرلوحه کار خود قرار داده بود و از سویی دیگر به ایجاد یک حکومت اسلامی مقتدر هم تأکید می‌کرد، همواره در سیر تحقیقات و مطالعات مربوط به تاریخ مشروطیت و به‌طور کلی تاریخ معاصر نادیده گرفته شده است. اینجاست که اینگونه سمینارها باید به بررسی دقیق و بی‌طرفانه همه جریانات موجود در شکل‌گیری مشروطه پردازد. مقالات ارائه شده در سمینار بسیار جالب بود و خوشبختانه شاهد عرضه دیدگاههای این گروه سوم مانند شیخ فضل‌الله نوری، بودیم. امیدوارم که این سمینار نقطه شروعی برای بررسیهای همه‌جانبه درباره این نهضت باشد.

○ در کنار سمینار، نمایشگاهی در مورد منابع مشروطیت و اسناد و مدارک مشروطه از سوی کتابخانه مجلس شورای اسلامی تشکیل شده است. ممکن است درباره نحوه برگزاری این نمایشگاه توضیحاتی بدهید؟

■ بله در کنار سمینار، نمایشگاهی از سوی کتابخانه مجلس شورای اسلامی در مورد منابع مشروطیت در ساختمان مجلس قدیم در بهارستان برگزار شده است. این نمایشگاه به مدت ده روز برپا خواهد بود. در این نمایشگاه بزرگترین غرفه، مربوط به کتابخانه مجلس شورای اسلامی است.

○ هم‌اکنون در کتابخانه مجلس شورای اسلامی، چه فعالیتهای جنبی در زمینه پژوهش در تاریخ معاصر در دست انجام دارید؟

■ ما در مرکز پژوهشها و کتابخانه مجلس شورای اسلامی، با حدود نزدیک به پنجاه نفر از محققان صاحب نام کشور، شورای علمی را تشکیل داده‌ایم که در رأس آنها، شورای پژوهشی، کار بررسی و مطالعه بر روی تاریخ معاصر، تصحیح و احیای نسخه‌های خطی، ترجمه و ... را برعهده دارد.

علمای شیعه در زمان مشروطیت، سهمی درخور توجه در پیشبرد این نهضت تاریخی داشتند. در این میان نقش نجف به دلیل مرکزیت علمی و مذهبی و فرهنگی جهان شیعه از دیگر نقاط بارزتر است. در گفت‌وگوی زیر با صفاء‌الدین تیرانیان، محقق تاریخ معاصر که تاکنون چند اثر از وی به طبع رسیده است، گوشه‌هایی از رفتارهای گروه‌های نفاق‌انگن در میان علما بازگو شده است که حاصل آن را می‌خوانید:

○ با توجه به مطالعاتی که در حوزه بین‌النهرین انجام دادید و نیز کتابی که اخیراً از شما دربارهٔ علمای شیعه و رویارویی آنان با استعمار به چاپ رسیده، جایگاه نجف و علمای آن را در نهضت مشروطه چگونه ارزیابی می‌کنید؟

■ از اواخر سده نوزدهم و اوایل سده بیستم، شرایط پیچیده‌ای در جهان به وجود آمد که موجب شد علمای شیعه به معضلات مبتلابه جوامع اسلامی توجه فزونتری را معطوف سازند. در این میان جایگاه علمای مقیم عتبات و به ویژه نجف اشرف از اهمیت فراوانی برخوردار است و دگرگونی در اندیشه سیاسی - اجتماعی آنان را به وضوح می‌توان در مقطع معاصر مشاهده کرد. البته شهر نجف از سده پنجم به عنوان مرکز دینی برجسته‌ای شناخته شده اما از قرن چهاردهم به بعد به مثابه یک مرکز سیاسی، در جهان مطرح شد. نجف از نخستین شهرهای ناحیه بین‌النهرین است که در آن نشریات و روزنامه‌های چندی منتشر می‌شد، ضمن این که شماری از نشریات از خارج بدانجا می‌رسید که باعث افزایش آگاهی‌های اهالی نجف شده بود. برخی مطبوعات که به نجف می‌رسید از منطقه خاورمیانه بود اما منبع دیگری که از آن طریق خبرها و وقایع سیاسی به نجف می‌رسید، گروهی موسوم به جنازون بود که مسئول حمل جثزه‌ها و خاکسپاری آنان در نجف بودند. در سال ۱۹۱۸، حاکم سیاسی نجف اظهار داشت: «به رغم انزوای نجف، مردم این شهر از تمامی خیرهای جهان آگاهی دارند و بسیاری از اخبار توسط زائران به آنان منتقل می‌گردد.»

از ابتدای سال ۱۸۲۱ م. نجف شاهد شکوفاترین دوران علمی خود بود. در این

شهر مدارس دینی بزرگی احداث شد و هر دانش‌پژوهی از ایران و دیگر بلاد شیعه در آرزوی سفر به آنجا برای تکمیل تحصیلات عالی خود بود و تعداد دانش‌پژوهان این شهر از ۱۲ هزار نفر تجاوز می‌کرد. آنان از ملیتهای ایرانی، ترک، هندی، تبتی، افغانی، بحرینی، عاملی (جبل عامل لبنان)، احساسی و نیز عراقی بودند. در این دوره نجف به اعتباری پایتخت شیعیان جهان به شمار می‌آمد. موضعگیری سیاسی علمای نجف را می‌توان در رخدادهایی نظیر تحریم تنباکو، فتاوی‌ای آنان در مورد سفارتخانه‌های بیگانه و این که برخی با برافراشتن پرچم انگلیس در کربلا خواهان تابعیت آن کشور شدند و همچنین نقش علما را می‌توان در جنبش مشروطیت ایران، تلگرافهای آنان به سلطان عبدالحمید و محمدعلی‌شاه درباره لزوم کناره‌گیری آنان از سلطنت و به ویژه در موضعگیری آنان در برابر تجاوز روسیه به مناطق شمالی ایران بخوبی مشاهده کرد و به اهمیت آن پی برد. آنان به رخدادهای جهان که خارج از حوزه نیز قرار داشت اهمیت می‌دادند. قیام مردم مغرب به رهبری شیخ عبدالکریم خطابی در سال ۱۹۲۶ در برابر فرانسویها و اسپانیاییها، قیام لیباییها به پیشگامی شیخ مجاهد عمر مختار در همین سالها و قیام ملت الجزایر به زعامت عبدالقادر جزایری، همه و همه با حمایت و پشتیبانی علمای عتبات عالیات همراه بود.

○ بعضی از مورخان معتقدند که گروهی خاص با اهدافی تعیین شده درصدد ایجاد اختلاف و نزاع در بین روحانیون نجف بودند.

■ شماری از کج‌اندیشان، عوامل محافل فراماسونری، عوامل منورالفکرهای غربزده و حتی یهودیان، در دامن زدن به اختلافات منطقی و اندیشه‌گرایانه میان علما به ویژه در نجف نقش مهمی را ایفا کردند. توجه داشته باشیم که طایفه یهود عراق از قدیمیترین طوایف یهودیان جهان است.

یک جهانگرد یهودی تعداد یهودیان را تنها در بغداد به سال ۵۶۶ هـ / ۱۱۷۰ م، حدود ۴۰ هزار نفر ذکر کرده است که در کمال امنیت و عزت و در رفاه زندگی می‌کردند. پس یهودیان ناحیه بین‌النهرین عراق از خاستگاه تاریخی کهنی برخوردارند.

این مثلث شوم توانست ضمن کاشتن بذر اختلاف و تفرقه، اقداماتی را نیز انجام دهد. از همان هنگام به نوشته استاد حسن شبر، ترور و تسویه فیزیکی آیات سرشناسی چون سیدکاظم یزدی و آخوند خراسانی در نجف در دستور کار آنان قرار گرفت. توجه داشته باشیم که دو کتاب مهم کفایه در اصول و عروه در فقه متعلق به شیخ محمدکاظم خراسانی و سیدمحمدکاظم یزدی است و از امهات فراهی فقه و اصول در حوزه‌های علمیه ما - حتی هم‌اکنون - می‌باشد.

اقدامات این عناصر مشکوک از جنبه تاریخی اهمیت فراوانی دارد و پدیده‌ای پیچیده و خطرناک است و به زعم این جانب یکی از وقایع عبرت‌آموز نیز همین است. شیخ محمد حرزالدین از شاگردان مبرز آخوند خراسانی در اثر خود معارف الرجال فی تراجم العلما والأدبا، ناگفته‌ای را نقل می‌کند که: «روز ۷ شوال ۱۳۲۶ ۲/۵ نوامبر ۱۹۰۸م در مسجد سهله کوفه نشسته بودم. گروهی از ایرانیان برای استفتا نزد میرزاحسین میرزا خلیل آمدند و از او سؤال کردند که آیا کشتن کسانی که با خدا و رسولش به محاربه برخاسته و روی زمین فساد می‌کنند، جایز است یا نه؟ میرزاحسین و همچنین آخوند خراسانی و شیخ عبدالله مازندرانی در پاسخ کتباً اعلام کردند: آری.» شیخ حرزالدین می‌افزاید که من دانستم منظور آنان از این استفتا، هدف قرار دادن علمایی است که با مشروطه مخالف‌اند؛ از این رو به صورت محرمانه، میرزاحسین را از این امر آگاه ساختم و او به دنبال آنان فرستاد اما موفق به یافتن آنها نشدند. این مسئله باعث شد که میرزاحسین دستنوشته‌ای بنویسد و در آن از فتوای خود عدول کند. میرزاحسین سه روز پس از این اتفاق، درگذشت!

از این‌گونه استفتاها در ایران به منظور رویارویی با مخالفان مشروطه، به ویژه شیخ فضل‌الله نوری که در برابر کج رویهای مشروطیت ایستادگی کرد، استفاده شد. با گذشت ۹۶ سال از این نهضت که پس از ورود دین مبین اسلام به ایران از مهمترین وقایع ایران زمین به شمار می‌آید، می‌توان درسها و پندهای فراوانی از آن برد و هوشیارانه رخدادهای تاریخی را که می‌تواند راهنمای عمل امروز ما باشد، کالبدشکافی و راهبردهای نوینی از آن مستفاد کرد.

دعوتنامه برای همه پژوهشگران فرستاده شد

مریم ایسمانی، مدیر ارتباطات و امور بین‌الملل مؤسسه که مسئولیت دبیرخانه سمینار نهضت مشروطیت را برعهده داشت در گفت و گویی با همکار گروه گزارش فصلنامه درباره چگونگی برپایی این سمینار مطالبی را بیان کرد:

○ پیش از هر سخنی از فعالیتهای مرکز امور بین الملل و ارتباطات موسسه بگوئید؟
 ■ هدف اصلی ایجاد این مرکز ارتباط بین مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران با مراکز تاریخ‌شناسی و ایران‌شناسی خارج از ایران است و به همین منظور ما سایتی را به نشانی در اینترنت ایجاد کردیم و در آن فصلنامه الکترونیکی بهارستان یک پایگاه اطلاعاتی () که در آن نمایشگاههایی از اسناد و تصاویری که در جای دیگر یافت نمی‌شود، به مناسبتهای تاریخی مختلف آورده و به تماشا نهاده می‌شود.

○ دعوت از مراکز و استادان خارجی برای شرکت در سمینار از طریق همین شبکه صورت گرفت؟

■ دقیقاً؛ اکثر ارتباطات ما با اساتید و پژوهشگران خارجی از طریق سایت اختصاصی ما در اینترنت صورت می‌گیرد.

○ نحوه دعوت شما از پژوهشگران و اساتید خارجی به چه صورتی است؟

■ در مرحله نخست، فراخوان عمومی به سه زبان فارسی، انگلیسی و روسی تهیه و در داخل کشور برای ۱۰۰ مرکز دانشگاهی، استناداریها، مراکز تحقیقاتی و بیش از ۸۰ محقق و استاد دانشگاه ارسال شد. در خارج از کشور نیز این فراخوان به ۱۰۰ مرکز دانشگاهی، مؤسسه پژوهشی و فرهنگی و بیش از ۱۲۰ نفر محقق ارسال گردید.

○ استقبال محققان و اساتید چگونه بود؟

■ ۸۱ مقاله از داخل برای دبیرخانه ارسال شد که ۳۲ تای آن در ویژه‌نامه مشروطیت به چاپ می‌رسد. از خارج نیز ۳۷ چکیده مقاله ارسال شد که ۲۵ مقاله آن مورد قبول قرار گرفت.

○ در محافل استادان و پژوهشگران تاریخ شایع شده بود که استادان و پژوهشگران داخلی استقبال شایان توجهی از این سمینار نکرده‌اند؟

■ وظیفه دبیرخانه ارسال دعوتنامه برای تمامی پژوهشگران بود و ما این کار را به نحو گسترده‌ای انجام دادیم و بدون در نظر گرفتن هیچ‌گونه تبعیضی و معیار قرار دادن یک سمینار علمی، از تمامی استادان و پژوهشگران با نام و بی‌نام دعوت کردیم تا با ارسال مقاله ما را در برگزاری نخستین سمینار نهضت مشروطیت یاری کنند.

هدف مؤسسه برگزاری هم‌اندیشی علمی است

موسی حقانی، مدیر پژوهش مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران است. وی که صاحب مقالات متعددی در زمینه تاریخ معاصر ایران است درباره موضوعات مختلفی از جمله برگزاری سمینار مشروطیت چنین پاسخ داده است:

○ لطفاً توضیح مختصری درباره فعالیت‌های پژوهشی مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران بفرمایید.

■ معاونت پژوهشی مؤسسه دارای چند گروه پژوهشی است که هرکدام از گروه‌ها در زمینه کاری خودشان به فعالیت‌های تحقیقاتی می‌پردازند. این گروه‌ها شامل گروه پژوهشی سیاسی - اجتماعی، رجال، جوانان، اقتصادی، فرهنگی - هنری، ترجمه، تاریخ شفاهی، فصلنامه و گزینش اسناد است.

گروه پژوهشی سیاسی - اجتماعی وظیفه مطالعه در حوزه مسائل سیاسی و اجتماعی ایران از ابتدای دوره قاجار تا انقراض سلطنت پهلوی را به عهده دارد. در گروه‌های اقتصادی و فرهنگی - هنری بررسی مسائل اقتصادی، فرهنگی و هنری دوره قاجار و پهلوی صورت می‌پذیرد.

گروه رجال نیز کار تهیه زندگینامه تحلیلی شخصیت‌های اجتماعی، سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی را در دوره‌های قاجار و پهلوی به عهده دارد. به‌طور کلی در هر یک از گروه‌ها، بررسیها از ابتدای دوره قاجار تا انقراض سلطنت پهلوی صورت می‌پذیرد.

در گروه جوانان نیز فعالیت‌هایی برای جوانان، چون چاپ کتاب با موضوعات مختلف، داستان، رمان و... انجام می‌شود. در این گروه یک فصلنامه الکترونیکی به نام بهارستان برای جوانان داخل و خارج کشور تهیه می‌شود که پس از هم‌شهری، بیشترین مخاطب را بر روی اینترنت به خود اختصاص داده است؛ گروه ترجمه هم کار

ترجمه متون و اسناد مربوط به تاریخ معاصر را به عهده دارد. گروه تاریخ شفاهی نیز به ضبط اقوال رجال باقی مانده از دوره پهلوی یا وابستگان دوره قاجار و پهلوی می پردازد.

در واحد گزینش اسناد نیز اسناد منحصر به فرد گزینش شده و مجموعه‌ای از آن به چاپ می رسد. قرار است جلد اول و دوم کتاب خاندان پهلوی به روایت اسناد که کار گروه گزینش اسناد است به زودی توزیع شود. واحد فصلنامه هم فصلنامه تاریخ معاصر ایران را تهیه می کند.

○ به فصلنامه الکترونیکی بهارستان اشاره کردید. لطفاً توضیح مختصری در این باره بفرمایید.
 ■ این فصلنامه برای جوانان داخل و خارج کشور تهیه می شود و از این طریق قصد داریم که ارتباط فرهنگی ایرانیان خارج از کشور را با فرهنگ غنی اسلامی- ایرانی داخل حفظ کنیم. این فصلنامه دارای بخشهای داستان، ساز و سخن، نمایشگاه عکس و سند و... است. در بخش ساز و سخن، موسیقی اصیل ایرانی معرفی می شود.

○ نحوه گزینش مقاله‌هایی که برای سمینار نهضت مشروطیت فرستاده شده به چه صورت بوده است و چرا نام برخی از محققان صاحب نام در زمینه مشروطیت در میان سخنرانان سمینار دیده نمی شود؟

■ برای گزینش مقاله‌ها، یک هیئت علمی تشکیل دادیم که به بررسی مقاله‌ها پرداختند. معیار گزینش نیز نزدیکی مطالب به موازین علمی و رعایت انصاف تاریخی و بیان مطالب تازه بوده است.

○ منظور از رعایت انصاف تاریخی چیست؟

■ انصاف تاریخی یعنی بررسی رویدادهای تاریخی به دور از حب و بغضها و یا گرایشهای جناحی. برای مثال هنگامی که درباره یکی از موضوعهای نهضت مشروطه مطلبی نوشته می شود، می بایست همه دیدگاهها و منابع در نظر گرفته شود، نه این که تنها به یک منبع و یا دو منبع استناد شود. برخی از نویسندگان ممکن است نسبت به حوادث مشروطه تعلقات خانوادگی داشته باشند. بنابراین ممکن است که آن شخص را که به او وابستگی خانوادگی دارند، محور مشروطه قرار دهند و همه حوادث را حول محور او بررسی کنند.

○ چرا نام برخی از صاحب نظران در میان نویسندگان مقاله‌های برگزیده نیست؟

■ ما فراخوان مقاله را بدون هیچ گونه گزینشی منتشر کردیم و حتی چندین نوبت نیز فراخوان مقاله سمینار نهضت مشروطیت در روزنامه‌ها به چاپ رسید. به علاوه

دعوتنامه‌های متعددی برای گروه‌های تاریخ دانشگاه‌ها و حتی اساتید و صاحب‌نظران فرستادیم. از این‌رو، این را که برخی از صاحب‌نظران مقاله ندادند، باید از خودشان پرسید.

○ موضوعات پرداخت شده از سوی نویسندگان و صاحب‌نظران چیست و تا چه حد تازگی دارد؟

■ برای سمینار ۱۲ محور را مشخص کردیم و در فراخوان دست نویسندگان را باز گذاشتیم که اگر نظر دیگری دارند، بنویسند. مقاله‌های رسیده به بخش‌های فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و اندیشه سیاسی تقسیم شده‌اند. ولی متأسفانه ۶۰ درصد مقاله‌ها تکراری بوده و در واقع رونویسی شده است. تنها ۴۰ درصد مقاله‌ها نسبتاً خوب بوده و دارای مسائل جدید است. به نظر من ضعف مطالب فرستاده شده به ضعف مطالعات و پژوهش تاریخی در ایران برمی‌گردد.

○ گفته می‌شود این سمینار مقدمه‌ای برای برگزاری سمیناری مهم‌تر در صدمین سالگرد نهضت مشروطیت است. اگر درست است، برای آن چه تمهیداتی اندیشیده شده است؟

■ این سمینار به مناسبت نود و ششمین سالگرد مشروطیت برگزار می‌شود و سال گذشته نیز تصمیم به برگزاری آن گرفتیم. برای صدمین سالگرد نهضت مشروطیت از هم‌اکنون در نظر داریم که طرح‌های تحقیقاتی متنوع و مختلفی را درباره مشروطیت سفارش داده و هم‌زمان کارهایی را که جنبه مرجع در مطالعات تاریخ مشروطه را حائز خواهند شد منتشر نماییم. در این زمینه گرایش ما به سمت موضوعاتی است که کمتر به آنها توجه شده است. به علاوه خود مؤسسه هم کار مطالعه و بررسی روی موضوعات مربوط به دوره مشروطه را آغاز کرده و قرار است برخی از این بررسیها منتشر شود تا به عنوان منبع برای مطالعات مشروطه مورد استفاده قرار گیرد. چون منابع در زمینه تاریخ معاصر کم است این بررسیها و تحقیقات می‌تواند به عنوان ابزاری برای انجام مطالعات مشروطه مورد استفاده قرار گیرد.

از طرفی در فاصله بین برگزاری این سمینار و سمینار صدمین سالگرد مشروطیت برخی از اسنادی که در دست داریم منتشر خواهیم کرد تا اندیشمندان بتوانند تازه‌ترین مطالب خود را بر اساس این اسناد بنویسند. در صدمین سالگرد می‌توانیم بررسی جامعی درباره نهضت مشروطه ارائه دهیم.

○ در فهرست سمینار و در میان سخنرانان با توجه به حساسیت موضوع تا چه حد سعی کرده‌اید تا بیطرفی را رعایت کنید؟

■ کاملاً رعایت بیطرفی شده است. چون هدف ما برگزاری نشست علمی است. به

همین خاطر در انتخاب مقاله‌ها و موضوع سخنرانیها نیز ارائه مطالب نو و مطابق با موازین علمی برای ما بسیار مهم بوده است. سخنرانان را با توجه به مطالعات و عملکرد علمی آنها و از میان کسانی که به فراخوان ما پاسخ داده‌اند، انتخاب کرده‌ایم.

تازه‌های نشر در زمینه مشروطیت

از زمانی که بخش انتشارات «مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر» کار خود را در زمینه نشر آغاز کرد، زمان زیادی نمی‌گذرد، اما مجموعه کتابهایی که این مرکز انتشار داده، چه به لحاظ کمیت و چه از نظر کیفیت، در زمره آثار قابل اعتنای تاریخ معاصر است. عمده این کتابها، در حوزه جزئی‌نگری تاریخ جای می‌گیرند و هرکدام از آنها، موضوع یا شخصیتی یا منطقه‌ای خاص را با زاویه‌ای علمی - تاریخی مورد بررسی قرار می‌دهند.

○ علیرضا مشایخ، مدیر هماهنگی معاونت پژوهش مؤسسه در پاسخ به پرسش ما درباره این که، چه فعالیتهایی در زمینه نشر کتابها و اسناد دوره مشروطه انجام گرفته است، گفت:

■ با توجه به فقدان مطالب جدید و متنوع و علمی در خصوص نهضت مشروطیت بحث جدیدی را در حوزه نشر آغاز کرده‌ایم که امیدواریم با همت دانشجویان علاقمند و اساتید محترم رونق فزونی‌تری یابد. برای سمینار چندین کتاب در دستور کار قرار گرفت که امیدواریم در آینده این روند ادامه یابد. قبل از این مجموعه چکیده مقالات مطبوعات قاجاریه که شامل مطبوعات عصر ناصری، جبل‌المثین و اختر است به اتمام رسیده و در آینده نزدیک به بازار کتاب روانه خواهد شد اما کتابهایی که در ایام سمینار چاپ آنها به پایان رسید عبارتند از:

۱. اندیشه سیاسی و تاریخ نهضت حاج آقا نورالله اصفهانی ۲. بست‌نشینی مشروطه‌خواهان در سفارت انگلستان ۳. نقش علمای شیعه در رویارویی با استعمار
۴. مجموعه مقالات سمینار مشروطیت، جلد اول ۵. چکیده مقالات سمینار مشروطیت ۶. تعامل دیانت و سیاست در ایران

یکی از کتابهایی که انشاءالله در آینده چاپ خواهد شد مجموعه اسناد مشروطیت می باشد که تقریباً آماده است.

فعالتهای انتشاراتی مؤسسه فقط محدود به این موضوع تاریخی نمی باشد. تاریخ معاصر ایران با همه تلخی ها و شیرینی هایش با همه بیمها و امیدهایش با همه ابهامها و روشنی هایش مدنظر و پیش روی مؤسسه قرار دارد که در اینجا فرصت را مغتنم شمرده از اساتید و پژوهشگران محترم دعوت می کنیم که در این راه مدد رسان مؤسسه باشند.

درباره زعمای مشروطیت مجموعه ای را آغاز کرده ایم که همچنان تداوم خواهد داشت و چاپ جلد یک از این مجموعه به اتمام رسیده است. بدون هرگونه حب و بغض کوشیده ایم که نقش غرب در تحولات تاریخ معاصر، آشنایی با آن و برخوردهای مختلفی را که تاکنون با آن صورت گرفته ملاحظه و مورد مذاقه قرار دهیم. از این مجموعه تاکنون سه جلد کتاب چاپ و در اختیار پژوهشگران قرار گرفته است.

در زمینه مطالعات محلی و منطقه ای نیز اقداماتی به عمل آمده است که در زمره با اهمیت ترین این مطالعات اتمام فرهنگ ایلات و طوایف ایران است که انشاءالله در آینده به چاپ خواهد رسید. مؤسسه از ارائه طرحهای منطقه ای توسط محققان استقبال می نماید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

این صفحه در اصل مجله ناقص بوده است

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی